

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

112

SELÇUK

Dergisi

SAYI : 4

OCAK - 1989

1. Sadreddin Konevî
Özel Sayısı

SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

SADREDDİN KONEVİ'NİN İLMİ ŞAHSİYETİ

Doç. Dr. Ramazan AYVALLI

Her meşhür kimsenin, meselâ faziletli bir ilim adamının, dirâyetli bir devlet adamının, muvaffak olmuş bir ticâret veya iş adamının, şöhretli bir san'atkârın ve herhangi bir spor dalındaki rekortmenin, bulunduğu mevki ve makama gelmeden önceki hayatı, yetiştirme tarzı ve elde ettiği şöhrete nasıl ulaştığı dâimâ merak konusu olur.

Konya'nın ma'nevî mi'mârlarından, büyük ilim adamı ve veli Sadreddin Ebu'l-Meâli Muhammed b. İshâk b. Muhammed b. Yûsuf b. Ali el-Konevî'nin (1) (606-673/1210-1274) de ilme başlama yaşı, ilim öğrendiği merkezler, hocaları ve bunların adedi, ilim tashih için yaptığı seyâhatler, tahsil ettiği ilimler ve bunlarda elde ettiği pâye, hocalık yaptığı merkezler, yetiştirdiği talebe ve bunların sayısı, te'lif ve tasnif ettiği eserler ve eserlerinin ilmi kıymeti merak konusu olabilir. İşte biz, Selçuk Üniversitesinin, büyük bir kadir-şinâslık örneği olarak, tertiplemediği bu ma'nâlı ve kıymetli sempozyumda, "Sadreddin Konevî'nin İlmî Şahsiyeti" başlıklı tebliğimizin hacmi ve vaktin müsâadesi nisbetinde- bu konulardan bazılarını, birer nebze de olsa temâs etmek istiyoruz.

Hemen şunu belirtelim ki, gerek hocalarının, gerek akrânının, gerekse talebesinin ve daha sonraki âlimlerin birçok iltifâtlarına, medihlerine ve sitâyîşkâr sözlerine mazhar olan büyük Türk (2) mutasavvıfı Sadreddin Konevî, memleketimizde, özellikle Konya'da yeteri kadar tanınmamakta ve lâyıkı vechile bilinmemektedir. Bu bakımdan biz, önce, muhtelif asırlarda ve değişik memleketlerde yaşamış, ilim erbâbı arasında meşhûr bazı âlimlerin, onun hakkındaki sözlerinden birkaç tanesini zikretmeyi uygun görüyoruz:

- (1) Şâhzâde-i Muhammed Dârâşükûh Sefînetü'l-Evliyâ, Mat. Feyz, 1884, s. 68; Ömer Rızâ Kehhâle, Mu'cemü'l-Müellifin, Beyrut, tarihsiz, IX, 43; Hayruddin ez-Ziriklî, el-A'lâm, 3. tab', bas. tar. şeh. ve mat. yok, VI, 254
- (2) Prof. Dr. Nihat Keklik, Sadreddin Konevî'nin Felsefesinde Allah-Kâinât ve İnsan, İstanbul, 1977 (1. bsk. Edebiyat Fak. Mat. 1967), Önsöz, VIII (Giriş), IX

Büyük islâm âlimi, Mısır'da ve Şam'da Şâfiî âlimlerin reisi ve Şam'da kâdî'l-kudât ya'ni temyiz reisi olan, 150'den fazla kitap yazan Ebu'l-Hasen es-Sübki (Ali b. Abdi'l-Kâfi hâfız Takıyyüddin Sübki)nin (683-756/1284-1355) oğlu ve şâfiî âlimlerinden Abdü'l-Vehhâb Tâcü'd-Din es-Sübki (v. 771/1370 Şam), onun hakkında, "zâhid, şeyh, Muhammed b. İshâk Sadruddin el-Konevi, tasavvufa dâir eserler sahibidir" (3) demek sûretiyle, onu tasavvuf âlimlerinden saymıştır.

İran'lı büyük âlim ve veli, çok kitap yazmış bulunan, Fâtih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'a da'vet edilen, Konya'ya kadar gelip onun vefâtını haber alınca geri dönen, Şeyhulislâm Molla Câmi (Abdurrahmân b. Nizâmiddin Ahmed Nûriddin Câmi) (Câm 817-898 Hirat/1414-1492), "Şeyh Sadreddin Muhammed b. İshâk el-Konevi, zâhiri ve bâtnî, akli ve nakli bütûn ilimleri cem' etmişti" (4) demektedir.

Ali el-Havvâs'ın talebesi, büyük hadis ve Şâfiî fıkıh âlimi olan ve çok kitabı bulunan Abdülvehhâb eş-Şa'rânî (v. 973/1565) de, "Şeyh Muhammed el-Konevi es-Sûfi, İbnü'l-Arabî'nin arkadaşı olup bir cildlik Fâtîha tefsiri ve başka te'lifleri vardır" (5) diyerek onun tasavvuf, tefsir ve diğer ilimlerde eser sâhibi olduğunu belirtmiştir.

M. 1535 senesinde vefât eden Hândmir, Bombay'da basılan farsça bir eserinde "Şeyh Sadreddin Muhammed b. İshâk el-Konevi zâhiri ve bâtnî ilimleri, akli ve nakli fenleri elde etme konusunda emsâl ve akrânını geçmiştir..." (6) demektedir.

M. XVIII. asırda vefât eden büyük Türk âlimi, Üsküdar'da Atpazarında Osman efendiden hilâfet alan, söfiyye-i aliyyeden, Celveti Meşâyihundan ve "Rûhu'l-Beyân" isimli 10 cild hâlinde Beyrut ve İstanbul'da bastırılan tanınmış Kur'an tefsirinin ve diğer bazı meşhûr eserlerin yazarı olan, aynı zamanda Üsküdar'daki Ahmediyye Câmiinde cum'a vâizliği yapan İsmâl Hakkı Bursevî (Aydos 1063-1137 Bursa/1652-1725) ise, "Kitâbu'l-Hitâb" adlı eserinde, Konevi ile Mevlânâ Celâleddin Rûmî'yi mukâyese edip, Konevi'nin Mevlânâ'dan "yerle gök arasındaki fark gibi" çok yüksek olduğundan bahsetmektedir. (7)

Fransızcadan Türkçeye Lüğati ve altı cildlik Kâmüsü'l-A'lâm'i

(3) Tâcüddin es-Sübki, Tabakâtü's-Şâfi'iyye, Mısır, 1964, VIII, 45

(4) Molla Câmi, Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds, Lucknow, 1893, Lâmiî Çelebi, Nefehâtü'l-Üns Tercemesi, İstanbul, 1270, s. 659

(5) Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, Mısır, 1954, I, 203

(6) Hwândmir, Habîbü's-Siyer, Bombay, 1957, c. III, cüz' I, s. 66

(7) Prof. Dr. Nihat Keklik, A.g.e. (Giriş), XI

ile şöhret bulan Şemseddin Sâmî (1266-1322/1850-1904), onun hakkında, "Kibâr-ı meşâyih ve ulemâdan (velilerin ve âlimlerin büyüklerinden) olup Konyalıdır" der. Ayrıca "zâhiri ve bâtinî ilimlerde, asrının ferîdi (bir tanesi) olup talebelerinden nice meşhûr âlimlerin yetiştiğini, Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin de ondan ilim aldığı" kaydeder. (8)

Hicri 14. asrın büyük âlimlerinden, Câmîu'l-Ezher mezûnu, uzun seneler Medine'de kalan, Şâm'da kâdi, Beyrût'ta da Hukûk Mahkemesi re'isi olan ve çok kitap yazmış bulunan (47 aded kitabı basılmıştır) Yûsuf b. İsmâil b. Yûsuf en-Nebhânî (Hayfa 1265-1350 Beyrut/1849-1932), "Sûfi, büyük ârif, meşhûr imâm Sadreddin el-Konevi Muhammed b. İshâk er-Rûmî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin talebelerinin en üstünüdür." (9) demiştir.

Muâsır ilim adamlarından Hayruddin ez-Zirikli ise, onu, "sûfi, Şeyh Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin öğrencilerinin büyüklerinden..." olarak takdim eder. (10)

Kronolojik sıraya göre, hakkındaki medihkâr sözlerden bir kısmını naklettiğimiz h. 606 (m. 1210) yılında, Malatya'da doğan (11), bilâhare Konya'ya yerleşen, Anadolu Selçukluları nezdinde i'tibârli ve yüksek mevki sâhibi (12) tanınmış bir âilenin çocuğu olan Muhammed b. İshâk (Sadreddin Konevi), küçük yaşta, yetim bir çocuk olarak ilim tahsiline başlayıp zamanında okunması âdet olan ilimleri okumuştur. İlk öğrenimini bitirdikten sonra, ağırlıklı olarak kelâm ve tasavvuf ilimlerine yönelmiş, bu sâhada aşkla, şevkle çalışmaya başlamıştır. Hândmîr'in de ifade ettiği gibi, zâhiri ve bâtinî ilimleri, akli ve nakli fenleri elde etmiştir. (13)

Büyük kelâm ve tasavvuf âlimlerinden olan Sadreddin Konevi, Konya'lı olup burada yaşamış, bir ara Halep, Şâm, Mısır ve Hicâz'a gitmiş ise de, sonra tekrar Konya'ya dönüp 673/1274 senesinde, yine

(8) Şemseddin Sâmî, Kâmûsü'l-A'lâm, İstanbul, 1306, IV, 2944

(9) Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî, Câmîu Kerâmâti'l-Evliyâ, Tah. ve Mür. İbrâhîm Atve İvad, 2. tab', Mustafa'l-Bâbî el-Halebî, (Kâhire), 1394/1974, I, 222

(10) Hayruddin ez-Zirikli, A.g.e. VI, 254

(11) Prof. Dr. N. Keklik, A.g.e. (Giriş), s. XI; (Prof. Dr.) Ahmed Ateş, Muhyiddin İbnü'l-Arabî md. İslâm Ansiklopedisi, VIII, 539. Hayruddin ez-Zirikli, onun hem doğumunun, hem de vefâtının Konya'da olduğunu zikretmiştir. Vefât tarihi olarak da 673/1275 tarihini kaydetmiştir. Bkz. A.g.e. ay. yer

(12) N. Keklik, A.g.e. (Giriş), s. XI

(13) Hândmîr, A.g.e. ay. yer

burada vefât etmiştir. (14) Kabri, Konya'da, kendi adı ile anılan Câmîin bahçesinde olup, vasiyetine uyularak, kabrinin üzeri kapatılmamış, açık bırakılmıştır. Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, onun, naşının Dimeşk'a götürülüp hocası Şeyh Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin yanına gömülmesini vasiyet ettiğini, fakat bunda ittifâk hâsıl olmadığını da zikreder (15).

Bütün İslâm tarihi boyunca, ilim öğrenmek için, meşhûr ilim merkezlerine ve şöhretli âlimlerin huzûruna gitmek, ilim öğrenmek için önemli bir şart olduğundan, Konevi de bu sebeble, zamanının birçok önemli ilim merkezine seyâhat etmişti. Yukarıda da kısaca belirttiğimiz gibi, bu ilmi merkezler arasında Halep, Şâm, Mısır, Hicâz ve Konya gibi beldeler bulunmaktadır. Sadreddin Konevi, keskin zekâsı, kuvvetli hâfızası ve üstün kabiliyetiyle, hemen etrâfındakilerin dikkatlerini üzerine çekmiş, onların takdirlerini kazanmıştır.

Ulemâ ve Evliyânın büyüklerinden, "Hudâvendigâr", "Sultânü'l-âşikin", "Sultânü'l-mahbûbin", "Molla Hünkâr" diye de anılan Mevlânâ Celâleddin Muhammed Rûmî (Belh 604-672 Konya/1207-1273), sôfiyye-i aliyyeden ve fıkıh âlimlerinden, "Fusûsu'l-Hikem" şârihi, "Menâhicü'l-İbâd" isimli, dört mezhebe göre, farsça fıkıh kitabının sâhibi Muhammed b. Ahmed Sa'ideddin Fergânî (v. 699/1299) ve Al-lâme Kutbeddin Şirâzî () gibi birçok ilim, irfân, hikmet ve tasavvuf ehli kimsenin hocaları olan Sadreddin Konevi, pek yüksek hocalardan ilim ve feyz almıştır.

Bunlar arasında, "el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye", "Fusûsu'l-Hikem" ve daha birçok meşhûr kitâbın yazarı olan Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali Muhyiddin İbnü'l-Arabî vardır. (16) Aynı zamanda İbnü'l-Arabî, onun dul kalan vâlidisiyle izdivâç edip onu terbiye etmiş, yetiştirmiştir. (17) Bu hocası, 560/1165'te Endülüs'teki Mürsiye'de doğmuş, 8 yaşında İsbiliye'ye gelerek mükemmel bir tahsil yapmıştır. 29 ya-

(14) Yûsuf en-Nebhânî 672 senesini zikretmektedir. Bkz. A.g.e. ay. yer; Ö. Rızâ Kehhâle ile Abdülvehhâb eş-Şa'rânî de 672/1273 tarihini zikretmişlerdir. Bkz. Kehhâle, A.g.e. IX, 43; eş-Şa'rânî, A.g.e. I, 203; Şemseddin Sâmî ise 671'de vefât ettiğini belirtmektedir. Bkz. A.g.e. aynı yer; Tâcüddin es-Sübki, A.g.e. VIII, 45

(15) Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, A.g.e. ay. yer

(16) Y. en-Nebhânî, A.g.e. ay. yer; Ö. R. Kehhâle, A.g.e. ay. yer; H. ez-Zirikli, A. g.e. ay. yer; Ş. M. Dârâşükûh, A.g.e. ay. yer

(17) H. ez-Zirikli, A.g.e. ay. yer; Şemseddin Sâmî de, Konevi'nin tıfl (çocuk) iken, pederinin vefât ettiğini, dul kalan vâlidisini, o vakit Şâm'dan Konya'ya gelmiş olan Muhyiddin (İbn) Arabî'nin tezevvüc edip kendisinin terbiyesine sebep olduğunu kaydeder. Bkz. A.g.e. ay. yer

şında Tûnus'a geçmiş, oradan Mısır'a ve Filistin'e, sonra da Hicâz'a gidip haccetmiştir. 1195-1198 yılları arasında Fas'ta yaşayan Muhyiddin İbnü'l-Arabî, 1198'de Endülüs'te Kurtuba'ya dönmüştür. 1198-1201 yılları arasında, burada kalan İbnü'l-Arabî, 1204'e kadar Mekke'de ikâmet etmiş, 1204'te buradan yola çıkıp Bağdâd'a uğrayarak aynı senede Konya'ya gelmiştir. Konya'da, Selçuklu Sultanı I. Keyhusrev tarafından büyük bir ihtirâmla karşılanmış, müstakbel sultan Keykâvûs'a hocalık yapmıştır. 1230'da Anadolu'yu bırakarak Şâm'a yerleşen ve 638/1240 senesinde burada vefât eden, akâidde Sünnî, fıkıhta Mâlikî olan İbnü'l-Arabî, umûmî olarak İslâm ve Türk tasavvufuna te'sir ettiği gibi, husûsen genç çağdaşı Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve üvey evlâdı Sadreddin Konevi üzerinde de büyük ölçüde müessir olmuştur. (18)

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Sadreddin Konevi'nin terbiyesi ile çok yakından meşgûl olmuş, yetişmesine husûsî ihtimâm göstermiştir. (19) Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, Konevi küçük yaşta iken, Anadolu Selçukluları mezinde itibârı ve yüksek mevkiî bulunan babası İshâk efendi vefât etmesine rağmen, çok iyi bir tahsil görmüş, 60 seneden fazla süren ömrü içerisinde (20) zâhiri ve bâtinî ilimlerde asrının bir tanesi olup şeriat ve tasavvuf ilimlerini kendinde toplamıştır. (21) Böylece zamanının en büyük âlimlerinden olmuştur. O, hem zâhiri ilimlere, hem de tasavvufa dâir birçok kıymetli eserler yazmıştır. Bunların yanısıra Konya'da binlerce talebeye ders vermiş, çok sayıda hikmet ve tasavvuf ehli kimse, birçok meşhûr âlim yetiştirmiştir. Bunlardan başka, zamanındaki bazı ilim adamlarıyla, meselâ Nasiruddin Tûsî ile hikmete âid bazı mes'elelerde def'alarca mektuplaşmış (22), uzun münâzara ve mübâhaselerde (tartışmalar-da) bulunmuş, hattâ şii âlimlerinden olan Nasiruddin Tûsî, kendi aczini i'tirâf ve O'nun üstünlüğünü kabul etmiştir.

- (18) Yeni Türk Ansiklopedisi, VII, 2493 (Muhyiddin İbnü'l-Arabî md.); Ahmed Ateş, İslâm Ans. VIII, 533-555 (Muhyiddin İbnü'l-Arabî md.); geniş bilgi için ayrıca bkz. Doç. (Prof.) Dr. Nihat Keklik, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Hayâtı ve Çevresi, Büyük Mat. İstanbul, 1966, s. 62-172
- (19) Y. en-Nebhâni, A.g.e. I, 222'de Abdür-Raûf el-Münâvî tarafından, Sadreddin Konevi'den naklen, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin onun ma'nen yükselmesi için nasıl uğraştığı ifade edilmiştir.
- (20) A. eş-Şa'rânî, A.g.e. ay. yer; Ö. R. Kehmâle, A.g.e. ay. yer
- (21) Ş. Sâmi, A.g.e. ay. yer; Ş. M. Dârâşükûh, A.g.e. ay. yer
- (22) H. ez-Zirikli, A.g.e. ay. yer; Kâtip Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, İstanbul, 1940, II, 1758. K. Çelebi, burada "el-Mufâvedât" isimli eseri zikredip hakkında bilgi verirken şöyle demektedir: "Bunlar, muhakkık Nasiruddin et-Tûsî'den sorduğu ve ona defalarca verdiği cevaplar olup "Vücûd", "mâhiyet" ve "insanların sıfatlarının değişmesi" konularına dâirdir." Konevi'nin Tû-

Konevi'nin hocaları arasında Sa'deddin Hamevi (Muhammed İbnü'l-Müeyyed b. Ebi'l-Hasen b. Muhammed b. Hameveyh) de vardır. 587/1191 veya 595/1198-1199'da doğan, Hamevi henüz genç yaşlarında, Hârizm'de, büyük sûfi Necmeddin Kübrâ tarafından te'şis edilen Kübreviyye tarikatına intisap etmiş ve şeyhin 12 büyük halifesinden biri olmuştur. Moğol hâkimiyeti esnâsında göç ederek Sûriye de Cebel-i Kâsiyûn'da münzevi ve zâhidâne bir hayât sürdürdükten sonra Horasan'a dönüp Bahrâbâd'da yerleşen ve burada 658/1260 veya 650/1252 yılında veât eden Sa'deddin, zamanının en meşhûr mutasavvıflarından biri idi. Onun tasavvuf meclislerine, Sadreddin Konevi gençliğinde iştirâk etmiştir. (23)

Üvey babası, büyük veli ve müctehid, 500'den fazla kitap yazmış olan Muhyiddin İbnü'l-Arabî'den (560-638/1165-1240) Konya'da ilim ve feyz alan, çok istifâde eden Sadreddin Konevi, hocası ile Halep ve Şam'a gitmiş, devamlı onun derslerinde bulunmuş, kendisi de Şam'da ders vermeye başlamıştı. Muhyiddin İbnü'l-Arabî vefât edince, meşhûr şeyh Evhadeddin Ebû Hâmid b. Ebi'l-Fahr el-Kirmânî'den (v. 635/1237) ders ve feyz almaya başlamıştır. (24) Mutasavvıf ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi olan Evhadeddin Ebû Hâmid Kirmânî, Bağdâd'da ilim tahsil etmiş, evliyâdan Rükneddin Süncâsî'nin hizmetine girmiş, meşhûr veli Şihâbüddin Sühreverdî ile görüşmüştür. Evhadeddin Kirmânî, talebesi Ahî Evren ile birlikte 602/1205 yılında Anadolu'ya gelip Konya'ya yerleşmiş, kendisi için kurulan dergâhta dersler verip pekçok talebe yetiştirmiştir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Şems-i Tebrizî ve Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî gibi zamanın büyükleriyle de görüşen Evhadeddin Kirmânî 635/1237'de vefât edince, yerine talebesi ve damadı Ahî Evren geçmiştir. (25)

Yukarıda sadece üç hocasını zikrettiğimiz, tasavvufî tabiriyle sôfiyye-i aliyyeden ya'nî evliyânın büyüklerinden ve kelâm âlimlerinden olan Sadreddin Konevi'nin kelâm ilmindeki yeri eşsizdir. Bu ilimde birçok ince mes'eleleri açıklığa kavuşturmuştur. Muhyiddin

si ile mektuplaşmaları hakkında geniş bilgi için bkz. N. Keklik, Sadreddin Konevi..., (Giriş, X, XXIII, s. 14, 22, 29, 36, 176. Prof. Dr. Nihat Keklik, mektuplaşmalara dâir eserin adını "el-Mükâtebât" olarak kaydetmiştir. Ayrıca bkz. Molla Câmî, Nefehâtü'l-Üns, Lâmiî Çelebi Tercemesi, s. 632

- (23) M. Fuâd Köprülü, İslâm Ansiklopedisi, X, 26-27 (Sa'deddin Hamevi md.)
 (24) Muhyiddin İbnü'l-Arabî, el-Fütühâtü'l-Mekkiyye, Kahire, 1269, I, 141; Doç. Dr. N. Keklik, Muhyiddin İbnü'l-Arabî..., s. 152; Prof. Dr. N. Keklik, Sadreddin Konevi..., (Giriş), s. XIV-XV
 (25) Molla Câmî, A.g.e. (Lâmiî Çelebi Tercemesi), s. 659; Ş. Sâmi, A.g.e. II, 1035; geniş bilgi için bkz. Menâkıb-ı Evhadeddin Kirmânî, Tahrân, 1968; İslâm Âlimleri Ansiklopedisi, VIII, 264-265

İbnü'l-Arabî'nin "Vahdet-i Vücûd" hakkında söyledikleri ve yazdıklarını, dine ve akla uygun olarak izâh etmiştir. (26)

O, kelâm ve tasavvuf âlimi olduğu gibi, aynı zamanda tefsir ve hadîşçi, ayrıca diğer bazı ilim dallarıyla meşgûl olmuş bir kimsedir. Meselâ "Mevlânâ Kutbeddîn Allâme-i Şîrâzi'ye hadîs ilmini okuttuğu" (27) ve eserleri arasında tefsir ve hadîse dâir kitapları bulunduğu bilinmektedir.

Kâtip Çelebi, Bağdadlı İsmâil Paşa, Prof. Dr. Carl Brockelmann, Prof. Dr. Nihat Keklik, Osman Ergin ve bazı tabakat müelliflerinin zikretmiş oldukları, Sadreddin Konevi'nin eserleri gözden geçirilince ve kendi eserleri okununca, ekseriyetinin mevzularının kelâm ve tasavvuf olduğu, bazılarının tefsir, bazılarının da hadîse âid olduğu müşâhede edilmektedir. (28)

Netice olarak söylemek gerekirse, genel hayâtı ile ilmi hayatından kısaca bahsettiğimiz Sadreddin Konevi'nin, bu yüksek ilmi şahsiyetinin teşekkülüne tesir eden âmilleri, kanaâtimizce şöyle sıralamak mümkündür :

1 — Evvelâ, ilmin yüksek değerini takdir eden, tanınmış bir âilede dünyâya gelmiş, zamanının mühim ilim merkezlerinden biri olan bir şehirde (Konya'da) yerleşmiştir. Babası Şeyh Mecdüddîn İshâk âlim bir zât idi. (29)

2 — Yetim bir çocuk olmasına rağmen, dul annesiyle evlenen üvey babası Şeyh Muhyiddîn İbnü'l-Arabî tarafından büyütülüp yetiştirilmiş, binâenaleyh çok küçük yaşta ilim tahsiline başlamış, bu, onun hâfızasında taş üzerine işlenmiş bir nakış gibi, ilmin yerleşmesine sebep olmuştur. Zamanında okunması âdet olan ilimleri okumuştur.

(26) Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, A.g.e. aynı yer ile karşılaştır; Rehber Ansiklopedisi, İhlâs Mat. İstanbul, tarihsiz, XV, 19; İslâm Âlimleri Ans. İhlâs Mat. tarihsiz, İst. IX, 248

(27) Hwândmîr, A.g.e. ay. yer; M. Camî, A.g.e. ay. yer; Ş. M. Dârâşükûh, A.g.e. aynı yer

(28) Kâtip Çelebi, A.g.e. s. 120, 455, 537, 839, 900, 1034, 1038, 1288, 1490, 1758, 1768, 1956, 1967; Bağdadlı İsmâil Paşa, İzâhu'l-Meknûn, İstanbul, 1940, I, 335, II, 41, 523, 598; Prof. Dr. C. Brockelmann, GAL, I, 134, 135, 449, 450, SUP. I, 807, 808; N. Keklik, S. Konevi..., (Giriş), s. XIX - XXIII; Osman Ergin, Sadreddin el-Konevi ve Eserleri, Şarkiyat Mecm. İst, 1958; ayrıca bkz. Taşköprüzâde, Miftahu's-Seâde, Kahire, 1968, I, 451, II, 211, 212, 451, 452; Y. İ. Serkis, Mu'cemü'l-Matbûâtî'l-Arabiyye, s. 1532

(29) İbn Bibî; el-Evâmiru'l-Alâiyye, TTK. nşr. 1956, s. 25; Ahmed Ateş, İslâm Ans. VIII, 538-539 (Muhyiddîn İbnü'l-Arabî md.)

3 — Kendisi kuvvetli bir irâde ve azim sâhibi, çok çalışan ve az uyuyan bir kimse (30) olduğu gibi, ayrıca Cenâb-ı Hakk, bunlara ilâveten zekâ keskinliği, hâfıza kuvveti, kabiliyet üstünlüğü ve mükâşefe yani hakikatleri ve ilâhî sırları keşfen, kalp temizliği ile öğrenmeyi (31) de lutfetmiştir. Meselâ Moğolların Bağdâd'ı işgal, tahrib ve müslümanları katlettikleri tarih olan 656/1258 tarihinde, gördüğü bir rüyadan, böyle mühim bir hâdisenin vukû bulunduğunu anlamıştır. (32) Vasiyetnâmesinin son kısmında, "Mücerred (yani bekâr) olanlar, Şâm'a hicret etsinler. Yakında öyle zulmetli fitneler meydana gelecek ki, çokları ondan kurtulamayacak" (33) demek sûretiyle, Selçuklu istiklâlini yok edecek olan Moğol sürülerinin tecâvüzlerini dile getiriyordu.

4 — Kendinden önceki ve zamanındaki âlimlerin eserlerini tedkik etmesi, onda ilmi nosyonun teşekkülüne, önemli ölçüde yardımcı olmuştur. Bu cümleden olarak, İmâm-ı A'zam Ebû Hanife, İmâm Ebû Mansûr Mâturidî ve İmâm Muhammed Gazâlî gibi âlimlerin, kendisine akâid konusunda mühim te'sirleri olmuş, ehl-i sünnet çerçevesinde kalmıştır. (34) Şihâbüddin Sühreverdî'nin yolunda tasavvufî fikirlerini geliştirmiş, bu mevzûda Muhyiddin İbnü'l-Arabî'den çok istifâde etmiştir. O, akâidde ehl-i sünnet olduğu gibi, amelde de Şâfiî mezhebinde idi. (35)

5 — Asrında, kendilerinden ilim tahsil edebileceği, bol miktar-

- (30) Sadreddin el-Konevî, en-Nefehâtü'l-İlâhiyye, Konya Yûsuf Ağa Ktb. No. 5468, vr. 67a; N. Keklik, S. Konevî..., (Giriş), s. XIV, 156; Mûsâ Sadrî, Menâkıb-ı Hazret-i Şeyh Konevî, İst. Ün. Ktb. TY. 842, vr. 3b
- (31) S. el-Konevî, en-Nefehâtü'l-İlâhiyye, vr. 5a, 9b-10a, 19a, 36b, 60b, 68b, 78b, 84a, 90b, 92b; S. Konevî, et-Tefsîre (Tefsîretü'l-Mübtedî ve Tezki-retü'l-Müntehî), İst. Nuruosmaniye, 2287, vr. 140b; N. Keklik, S. Konevî..., s. 8
- (32) S. Konevî, Şerhu Hadisi'l-Erbain, Ün. Ktp. AY. 300, vr. 51a; N. Keklik, A.g.e. (Giriş), s. XXI, 157-158
- (33) İbrahim Hakkı Konyalı, Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1964, s. 496-498. Vasiyetnâmedeki arapça ibâre şöyledir :

... ومن كان مجردا فليقصد المهاجرة الى الشام فانه سيحدث

فتن مظلمة يعسر سلامة الأكثرين منها ...

Ayrıca bkz. İslâm Âlimleri Ans. IX, 249

- (34) Prof. Dr. N. Keklik, A.g.e., s. 6-8'de Konevî'nin felsefeye, filozoflara ve metodlarına karşı menfi tavır takındığını zikretmektedir. Bu konuda ayrıca bkz. S. Konevî, Tefsîre, 24a; S. Konevî, İ'câzü'l-Beyân (Tefsîru'l-Fâtiha), İst. Râgıb Paşa, 6279, vr. 10b, 142b
- (35) Y. en-Nebhâni, A.g.e. I, 222; H. ez-Zirikli, A.g.e. VI, 254

da, kudretli ilim adamları bulabilmiş ve özel kabiliyetleri sebebiyle de onların husûsi alâkalarına mazhar olmuştur. Meselâ Şam'da Evhadüddin Kirmânî'nin talebesi olmuş, yine orada Muhyiddin İbnü'l-Arabî'den istifâde etmiştir. (36) Kendi memleketindeki hocaların ilimlerini öğrendikten sonra, zamanında büyük ilim merkezleri olan birçok şehiri dolaşma imkânlarına sâhip bulunması da oralardaki mühim şahsiyetlerden, mümtâz hocalardan ilim almasına sebep olmuştur.

6 — Öğrendiklerini öğretme imkânına kavuşması, ilminin pekişmesinin sebeplerinden biridir. 1207-1273 yılları arasında Konya'da yaşayan çağdaşı Mevlânâ Celâleddin Rûmî de, ondan ilim alanlardan biri olduğu için, Mevlevî tarikatine de geniş te'siri söz konusudur. (37)

7 — Bu arada, bazı ilim adamlarıyla mektuplaşması, onlarla çeşitli konularda mübâhese ve münâzaralarda bulunmasının da onun ilminin kuvvetlenmesinde müessir olduğunu zikredebiliriz. Zirâ söylediği her sözün delilini de ortaya koyma durumu doğmuştur. Muâsırlarından, mektuplaştığı kimseler arasında Nasirüddin Tûsi de vardır. (38)

8 — Onun geniş ilminin yanısıra, ilmiyle amel etmesinin ve takdire şâyân bir tarzda takvâ 'vera' ve zühd sâhibi olmasının, aklının ve kalbinin saflaşıp berraklaşmasında, başta kelâm ve tasavvuf ilmi olmak üzere, diğer ilimlerde pek yüksek kudret ve kuvveti elde etmesinde mühim bir rol oynamış olduğunu da hatırdan uzak tutmamak gerekir.

(36) 16 ve 24 no.lu dipnotlara bkz.

(37) Tebliğimizin 3. sh.ne bkz.

(38) Molla Câmî, A.g.e. s. 632; Kâtip Çelebi, Keşfuzzunûn, II, 1758; N. Keklik, A.g.e. (Giriş), s. X, XXIII, 14, 22, 29, 36, 176; H. Zirikî, A.g.e. ay. yer